

El futur de l'educació en el lleure. Deu reflexions

Pere Soler Masó

dLleure. Un espai al servei de l'educació, núm. 4, 2002, Girona, pàg.2-5.

L'evolució que aquest sector ha experimentat en els darrers vint-i-cinc anys ha estat molt important, de manera que avui, tant en l'aspecte de reconeixement com de legislació, de formació o d'organització del mateix sector, podem dir que ha avançat notablement (Trilla, 1995). Ara bé, algunes qüestions a formular-nos serien: S'ha avançat igual en tots els sentits i direccions? S'ha avançat prou? Quins reptes hi ha encara pendents? Què cal millorar o en quins aspectes l'educació en el lleure ha de centrar més esforços?

El meu propòsit és dibuixar esquemàticament alguns trets del panorama actual tot fet alhora algunes propostes o recomanacions pensant en el futur. La meua intenció és aportar una anàlisi per despertar o suggerir reflexions útils als responsables dels diferents serveis que construeixen dia a dia la pràctica de l'educació en el lleure.

1. *Hi ha una relativa construcció teòrica i conceptual de l'educació en el lleure. Hem d'esperar que la pedagogia del segle XXI sigui molt més promíscua i s'escrigui des de molts diferents espais educatius, entre aquests, l'educació en el lleure.* Al llarg dels anys vuitanta i, sobretot des dels anys noranta, l'educació en el lleure s'ha fornit dels diferents discursos conceptuals de nous àmbits d'intervenció educativa que s'han anat definint. Aquest ha estat el cas de conceptes com ara *l'educació no formal, l'educació permanent, l'educació social o l'animació sociocultural*. Això ha significat una aportació conceptual i terminològica i, en alguns casos, un enriquiment mutu a nivell teòric. Ara bé, més enllà d'aquesta construcció conceptual hi ha hagut poc treball d'elaboració teòrica que hagi tingut com a objectiu específic d'estudi l'educació en el lleure. Tret d'algunes honroses excepcions (Puig i Trilla, 1985) (Franch, 1987), la major part de les aportacions fetes es limiten a aspectes organitzatius, de planificació o de disseny d'activitats d'animació. Cal esperar, doncs, que si la pedagogia del segle XX s'ha escrit principalment des de l'escola, la pedagogia del segle XXI sigui molt més integradora i s'escrigui des de diferents àmbits educatius.
2. *Cal partir de la identitat-proximitat al territori però procurar també la relació i el contrast amb altres estructures i iniciatives d'educació en el lleure més àmplies.* El sentiment de pertinença i d'identitat és positiu i educatiu sempre que no es converteixi en excloent i cal aprofitar-lo en aquesta direcció ja que suposa un potencial enorme. Al costat d'aquest arrelament a l'entorn, cal que el treball que es realitza tingui altres fonts de referència que possibilitin el contrast i el suport en moments determinats. Per això és important evitar l'aïllament i el cofoïsmes i cal conèixer, compartir i intercanviar models, recursos i serveis.
3. *Manquen encara espais i infraestructures que permetin desenvolupar l'oci dels infants i joves amb comoditat i possibilitats educatives.* Des de les entitats, associacions i serveis d'educació en el lleure s'ha de donar a conèixer i denunciar aquesta situació i, si cal, fer propostes. Durant els darrers anys del segle XX s'ha progressat i s'han construït centres cívics, ludoteques, casals, etc. S'ha criticat també, en algun sentit, l'opció de crear equipaments adreçats només a un d'aquests col·lectius -casals de joves-, però més enllà d'això, o no s'ha trobat un model alternatiu o l'alternativa no ha acabat de ser del tot exitosa. La major part de les ciutats encara pateixen un dèficit d'espais per a joves i infants. Les poques infraestructures que hi ha són en gran part espais privats i, pel que fa als joves, aquests es redueixen sovint a locals que tenen com a finalitat principal el consum. Caldria pensar en la reutilització i major rendibilitat que poden tenir molts equipaments públics que ja existeixen i que funcionen en unes franges horàries molt reduïdes, restant la resta del temps tancats i desaprofitats. Es podria plantejar la possibilitat d'obrir, en alguns casos, equipaments com ara les escoles, els centres cívics, els pavellons esportius, els teatres, etc. en horaris que ara resten tancats o en dies que no tenen activitat, i oferir en aquests edificis

projectes d'acollida i de lleure per als infants i joves. Evidentment, no es tracta de fer servir aquestes infraestructures sense cap projecte de dinamització i de servei. Cal que darrera d'aquest nou ús hi hagi un bon projecte i un bon equip d'educadors i animadors que n'assumeixin l'encàrrec.

4. *L'educació en el lleure sap donar resposta molt més fàcilment als interessos dels infants que no pas als dels joves. Cal centrar més esforços i recursos en les ofertes de lleure per a adolescents i joves.* La majoria de models d'intervenció que trobem són adreçats a un públic infantil, que cada vegada, a edats més prematures mostra uns gustos i unes pràctiques més juvenils. Hi ha potser un excés d'infantilització en algunes metodologies o activitats que s'adrecen a adolescents i joves. Cal ser atrevits i pensar en noves alternatives que permetin als més grans expressar-se i sentir-se protagonistes. Caldria fer també una crítica a moltes de les polítiques de joventut que s'han reduït a llistats d'activitats sense massa *projecte* ni model educatiu a mig termini en lloc de planificar més i buscar les estratègies per aconseguir un treball més global amb la resta d'agents que incideixen en el lleure dels joves.
5. *S'ha de millorar el treball educatiu que es fa des de l'educació en el lleure a partir del contacte amb les famílies.* L'educació en el lleure pot complementar la tasca de la família però, en cap cas, substituir-la. D'aquí, doncs, la importància de millorar el treball educatiu amb les famílies. L'educació en el lleure pot significar un espai amb pautes educatives estructurades i d'introducció en la participació social i la vida democràtica. Cal, per això, deixar també temps per al lliure assaig de participació i per a la relació entre els iguals i la mateixa família.
6. *Existeix una tendència a l'especialització d'activitats i a l'oferta de productes adreçats a un tipus determinat de població. Cal valorar més el component social i relacional en les propostes d'educació en el lleure.* Hi ha una diversificació d'activitats amb una tendència a l'especialització i a la provisió de productes adreçats a un tipus determinat de població, ja sigui perquè disposen d'uns recursos econòmics o culturals, ja sigui perquè precisament n'estan mancats i llavors es converteixen en ofertes d'educació en el lleure, només per a infants i joves en risc, amb la consegüent pèrdua del potencial educatiu inicial que té el lleure com a espai de trobada i d'intercanvi en la seva globalitat. Hauríem de procurar en el futur que les activitats en el lleure, almenys les que es defineixen com a educatives, respectessin uns principis mínims de diversitat i solidaritat. El lleure ha de ser vist com un temps idoni per a la integració, la relació i la descoberta dels altres i de l'entorn. Cal moderar la tendència de realitzar activitats i projectes de lleure més i més especialitzats on el que es prioritza són els materials o les activitats concretes que es realitzen. Hauríem d'aprendre a valorar, tan o més, el factor relacional: amb qui es viurà aquest temps i amb quins referents. És important en aquest sentit el paper educatiu fort que juguen les ofertes de *pedagogia del projecte*, al costat de les ofertes d'activitats de lleure on el projecte es limita a l'activitat i no pas al grup ni a la seva continuïtat educativa.
7. *L'educació en el lleure ha de proporcionar emocions intenses i saludables, però acompanyar-les també de reflexió.* La societat de la digitalització ens ha començat a generar alguns canvis en la manera de viure i d'entendre el món. Els infants i joves d'avui valoren la satisfacció immediata. Es parla precisament del *zàping* com un model representatiu de comportament d'aquestes noves generacions (Ferrés, 1999). Des d'aquesta anàlisi un objectiu interessant a treballar és ensenyar a traduir les sensacions i emocions en reflexions. Ajudar en el procés d'interiorització i de creixement personal. Aquest aprenentatge pot ser una bona feina a fer des dels entorns educatius en el lleure, ja que la seva activitat es desenvolupa en un temps privilegiat per fer experimentar emocions que han de trobar referents i espais de contrast, intercanvi i assimilació. És precisament per aquesta dimensió de reflexió i de formació crítica i personal que els serveis educatius en el lleure han de poder coexistir i diferenciar-se de les ofertes de lleure més comercials i potser menys educatives.

8. *Predomina una uniformitat pedagògica considerable. Falten propostes metodològiques innovadores que permetin donar resposta també des de l'educació en el lleure als nous escenaris que es configuren.* Pel que fa als plantejaments educatius de fons de la majoria de serveis d'educació en el lleure, no hi ha hagut massa innovació en els darrers anys. Moltes de les propostes continuen essent molt semblants a les que es feien fa dues o tres dècades i mentre l'entorn, els mateixos infants i joves i els altres aspectes de l'educació en el lleure s'han diversificat, en els mètodes d'intervenció no s'ha esdevingut un progrés equivalent. En alguns aspectes, fins i tot s'ha produït una difuminació dels trets d'identitat més propis d'alguns moviments en el lleure, a favor d'una tendència a la homogeneització pedagògica. Cal plantejar-se com a repte l'assaig metodològic i la recerca de nous mitjans, procediments, espais i temps d'intervenció en el lleure infantil i juvenil. Ja hi ha algunes experiències reeixides, però es donen molt puntualment i no s'acaben de difondre de manera que se'n puguin beneficiar altres serveis, educadors o centres de formació. En aquest sentit, les mateixes institucions, moviments i serveis haurien de preocupar-se encara més de la formalització de les intervencions, de l'intercanvi d'experiències, d'una avaluació rigorosa i exigent del treball realitzat i d'una difusió transparent dels resultats obtinguts.

9. *El debat de la professionalitat encara és present i en alguns serveis, pendent. Cal afavorir el treball interdisciplinari en els diferents projectes d'educació en el lleure.* El debat de la professionalitat encara és obert entre moltes entitats sense ànim de lucre. D'altra banda, el reconeixement de la tasca d'aquests agents educatius i del servei que donen alguns d'aquests projectes encara està pendent. Ens trobem amb un buit de legislació i de regulació important, tant pel que fa a aquestes figures educatives com a la funció que han de realitzar en molts dels serveis tradicionals d'educació en el lleure. Cal reconèixer que la qualitat dels serveis passa moltes vegades per la capacitat que tenen els responsables i executors d'aquests. El lleure és un àmbit en què intervenen molts professionals diferents i és per aquest motiu que un projecte de qualitat pot requerir l'encontre, l'intercanvi o l'execució conjunta amb especialistes d'altres àmbits: gestors culturals, professionals del turisme, mestres, psicòlegs, assistents socials, professionals de la salut, etc. No podem pretendre fer un treball de qualitat sense entrar en contacte, traspassar o rebre informació d'altres agents que també incideixen en el mateix territori i amb la mateixa població. Potser ens cal trobar en un futur proper més punts de contacte, de coordinació i de cogestió d'iniciatives educatives, socials i culturals.

10. *Existeix una gran diversitat de promotors d'ofertes de lleure i poca clarificació del que suposa una opció educativa entre aquests. L'Administració hauria de legislar i protegir millor les iniciatives d'educació en el lleure en benefici de la qualitat educativa i de servei que ofereixen.* La diversitat d'agents que intervenen en el sector del lleure infantil i juvenil des de finalitats i interessos diversos pot donar lloc a confusió, i en alguns casos, a unes regles de joc poc clares. És a dir, totes les ofertes poden presentar-se com a educatives sense massa garanties de qualitat ni de control, tret de la pròpia llei del mercat de consum. En aquest sentit ajudaria una millor especificació del perfil i les funcions dels responsables de diferents serveis educatius en el lleure com ara els menjadors escolars, els esplais, els casals o les activitats extraescolars, mancats tots ells de definició i concreció de les figures professionals.

Bibliografia

- FERRÉS, F. (2000). *Educar en una cultura del espectàculo*, Paidós, Barcelona.
- FRANCH, J. (1987). *El Lleure com a projecte*, Barcelona: DGJ de la Generalitat de Catalunya.
- PUIG, J. M.; TRILLA, J. (1985). *Pedagogia de l'oci*, Barcelona: Editorial CEAC.
- TRILLA, Jaume (1995). "Pedagogia del lleure, una reflexió teòrica". A: *Actes del Col·loqui Universitari Artur Martorell, educador del nostre temps*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p.103-143.